Puolustusvaliokunta

Asiantuntijalausunto
Asia: KAA 4/2025 vp Aloite puolustushankintojen sääntelystä

Kiitämme eduskunnan puolustusvaliokuntaa edustamaamme aloitetta puolustushankintojen sääntelystä (KAA 4/2025 vp) koskevasta lausuntopyynnöstä.

Johdanto

Kansalaisaloitteessa puolustushankintojen sääntelystä ehdotetaan, että eduskunta edellyttää valtioneuvostoa ryhtymään lainvalmisteluun puolustushankintoja koskevan sääntelyn päivittämiseksi mahdollisimman pian. Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ja kansainvälisen humanitaarisen oikeuden tavoitteiden toteutuminen on kirjattava lakisääteiseksi osaksi tulevien puolustushankintojen valmistelua osana laajempaa ulko- ja turvallisuuspoliittista harkintaa. Käytännössä tämä voisi tarkoittaa päivitystä lakiin julkisista puolustus- ja turvallisuushankinnoista (1531/2011).

Tällä hetkellä puolustustarvikehankinnat tehdään tarjouskilpailuna, jossa huomioidaan ensisijaisesti suorituskyky, hinta ja huoltovarmuus. Hankintaprosessiin ei sisälly arviota esimerkiksi kauppojen suhteesta Suomen sitoumuksiin kansainväliseen oikeuteen ja humanitaariseen oikeuteen tai ulko- ja turvallisuuspolitiikan linjauksiin.

Hankintaprosesseista vastaa puolustushallinnonala eli puolustusvoimat ja puolustusministeriö. Puolustusministeriö voi kysyä ulkoministeriön kantaa hankintoihin tapauskohtaisesti ja valtioneuvoston raha-asiainvaliokunta antaa lausunnon yli 15 miljoonan hanḱinnoista. Valmistelu on kapeaa verrattuna esimerkiksi aseiden maastaviennin valmisteluun, jota koskevassa päätöksenteossa ulkoministeriöllä on lakisääteinen rooli. Tämä epäsuhta on merkittävä, sillä hankinnat ovat Suomen oman turvallisuuden kannalta kriittisempiä kuin vienti.

Puolustushankinnat sitovat Suomen turvallisuuden toimittajamaihin jopa vuosikymmeniksi. Sen vuoksi hankintoja on tarkasteltava Suomen kokonaisturvallisuuteen, ulkopolitiikkaan ja ihmisoikeussitoumuksiin vaikuttavina poliittisina päätöksinä, ja niiden taustalla olevaan virkamiesvalmisteluun on perusteltua sisällyttää usean hallinnonalan asiantuntemusta.

Ehdottamamme laajemman arvioinnin tarve on konkretisoitunut kuluneiden reilun kahden vuoden aikana, kun Suomi on tahtomattaankin tukenut Israelin suorittamaa palestiinalaisten kansanmurhaa puolustushankinnoillaan. Jos Israelista tehtyjen puolustushankintojen kohdalla olisi suoritettu ulko- ja turvallisuuspoliittinen arviointi osana hankintamenettelyä, olisi varmasti nähty jo vuosia sitten, että hankinnat Israelista ovat riski Suomen puolustuksen huoltovarmuudelle, uskottavuudelle ja pitkäjänteisyydelle. Tämän esimerkin pohjalta voidaan sanoa, että nykyisellään puolustushankintojen arviointi ei ole riittävä takaamaan Suomelle parasta mahdollista materiaalista puolustusta.

Perustelut

1. **Puolustushankintojen nykyistä monialaisempi valmistelu vahvistaisi huoltovarmuutta**

Puolustushankinnat ovat työläitä vuosien prosesseja. Aloite ei kyseenalaista nykyisessä hankintaprosessissa tehtävien arviointien huolellisuutta niihin kysymyksiin vastaamisessa, joihin se keskittyy. Arviointia on kuitenkin tarpeen laajentaa. Huoltovarmuus on keskeinen osa puolustuhankintojen valmistelua jo nykyisellään. Nykyinen tarjouskauppamenettely ei kuitenkaan tarkastele asejärjestelmien huoltovarmuutta riittävän monipuolisesti, mikä näkyy muun muassa korostuneena riippuvuutena yksittäisistä toimijoista. Tämän huomion on tehnyt myös puolustusvaliokunta tuodessaan esiin riskin liiallisen riippuvuuden heikentävästä vaikutuksesta huoltovarmuuteen valtionneuvoston puolustusselontekoon (VNS 9/2024 vp) antamassaan mietinnössä (PuVM 5/2025 vp). Mietinnössään valiokunta katsoo, että puolustushallinto voi torjua riskiä liiallisista riippuvuuksista jo hankintaprosessin alkuvaiheessa arvioidessaan hankintakilpailuun kutsuttavia toimittajia.

Monialaisuus on keskeinen osa suomalaista huoltovarmuusjärjestelmää ja kokonaispuolustusperiaatetta. Riippuvuuksia on kuitenkin tarkasteltava laajemmin. Huoltovarmuus voi vaarantua paitsi hankintojen liiallisen keskittämisen myötä, myös toimittajan luotettavuuden vaarantuessa. Toimitusten ja päivitysten toteutuminen voi olla uhattuna jos toimittajan sitoutuminen sopimuksiin muuttuisi esimerkiksi alueellisten konfliktien vuoksi tai mahdollisten kansainvälisten pakotteiden seurauksena.

Hankintaprosessiin kutsuttavia ja kutsuttuja arvioitaessa on tarkasteltava toimittajien luotettavuutta esimerkiksi ennakoimalla toimittajan alueellisen politiikan kehityskulkuja ja arvioimalla sen sitoutumista sääntöpohjaiseen järjestelmään. Huoltovarmuuden kannalta paras toimittaja on luotettava ja vakaa toimittaja.

2. **Puolustushankinnat ovat osa Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa**

Pääministeri Orpon johtama hallitus on sitoutunut edistämään ratkaisuja kansainvälisiin konflikteihin. Hallitusohjelman mukaan sääntöpohjaisen järjestyksen, demokratian ja ihmisoikeuksien edistäminen globaalissa etelässä on Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan painopiste. Puolustushankintojen ihmisoikeusvaikutusten huomioiminen kansallisessa lainsäädännössä on linjassa näiden hallitusohjelman tavoitteiden kanssa.

Puolustushankinnat luovat puolustusmateriaalisen liittolaisuuden, joka vaikuttaa Suomen ulkopoliittiseen liikkumavaraan ja asemaan kansainvälisessä yhteisössä. Hankintojen kautta syntyneet sidosteisuudet voivat esimerkiksi vaikuttaa Suomen pitkäjänteisen turvallisuuden kannalta keskeiseen pyrkimykseen saada lähivuosina paikka YK:n turvallisuusneuvostossa tai rajoittaa Suomen kykyä reagoida kansainvälisiin ihmisoikeusloukkauksiin ulko- ja turvallisuuspoliittisten tavoitteidensa mukaisesti.

Kansainvälisen oikeuden huomioiminen osana puolustushankintoja on jatkoa Suomen aiemmalle linjalle, sillä Suomi oli yksi seitsemästä vuonna 2014 voimaan tulleen YK:n asekauppasopimuksen (The Arms Trade Treaty, ATT) aloitteentekijämaasta. Tilanteessa,

jossa Eurooppa rakentaa uudelleen puolustussektoria, on oikea aika harkita millaisin keinoin voimme kansallisesti ja kansainvälisesti edistää alan pitkäjänteistä kehitystä.

Lakiin tulee kirjata siitä erillinen ohjeistus, joka edellyttää hyviä käytänteitä ihmisoikeusvaikutusten ja humanitaarisen oikeuden toteutumisen arvioinnista puolustushankinnoissa. Arvioinnin tulisi esimerkiksi perustua luotettaviin ja kansainvälisesti hyväksyttyihin lähteisiin, kuten YK:n, Kansainvälisen tuomioistuimen, Kansainvälisen rikostuomioistuimen tai YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselmiin.

3. Monialainen ja ennakoiva päätöksenteko puolustushankinnoissa on kirjattava lakiin

Puolustusmenot ovat merkittävä ja kasvava osa Suomen budjettia. Puolustushankintojen valmisteleminen ulko- ja turvallisuuspoliittisesta harkinnasta irrallisena päätöksenteon osa-alueena heikentää demokratiaa. Valinnat siitä, millaisten toimijoiden varaan yhteiskunnan turvallisuus rakentuu ja millaista aseteollisuutta Suomi tukee ovat ytimeltään poliittisia. Puolustusteollisuuteen liittyvien arvokysymysten merkitys vain kasvaa alan teknologisen kehityksen kiihtyessä.

Kansalaisten on voitava luottaa siihen, että merkittävät turvallisuuspoliittiset päätökset ja parhaiden puolustustarvikkeiden määrittely tapahtuu Suomen parasta viranomaisosaamista laajasti hyödyntäen ja demokraattisen päätöksenteon periaatteita kunnioittaen.

Asekauppojen suhde ihmisoikeuksien toteutumiseen ja maailmanpoliittiseen tilanteeseen kiinnostavat suomalaisia laajasti. Fingon Taloustutkimuskeskukselta tilaaman ja 28.1.2026 julkaistun kyselyn mukaan 52 prosenttia suomalaisista kannattaa asekaupan lopettamista Israelin kanssa, kunnes Israel lakkauttaa palestiinalaisalueiden laittoman miehityksen.

Keskustelua asekauppojen keskeyttämisestä Israelin valtion omistamien yhtiöiden kanssa on käyty useiden EU-maiden parlamenteissa erityisesti sen jälkeen, kun YK:n yleiskokous antoi syyskuun 13. vuonna 2024 päätöslauselman, jonka mukaan palestiinalaisalueiden miehitys on laiton. Lisäksi Israel rikkoo apartheidin ja rotuerottelun kieltoa. Viime kuukausina kotimaisessa julkisessa keskustelussa on lisäksi käsitelty Suomen hävittäjähankintoja Yhdysvalloista, jonka luotettavuutta turvallisuuspoliittisena liittolaisena on nyt laajasti kyseenalaistettu.

Nämä esimerkit osoittavat, että kansalaiset seuraavat keskustelua puolustushankinnoista. Esimerkit tuovat esiin myös sen, että kansainvälisen toimintaympäristön realiteetit ja julkinen mielipide muuttuvat nopeasti suhteessa puolustushankintojen pitkiin hankintaprosesseihin. Tämä on haaste, joka Suomen on pitkäjänteistä puolustusmateriaalista yhteistyötä valmistellessaan kyettävä huomioimaan.

Demokraattisessa oikeusvaltiossa keskeinen keino yhteiskunnallisiin haasteisiin vastaamisessa on monialaisen ja ennakoivan päätöksenteon varmistava lainsäädäntö.

Johtopäätökset

Suomen puolustuksen kannalta on ensiarvoisen tärkeää, että Suomella on käytössään paras mahdollinen materiaalinen puolustus. Teknisen suorituskyvyn lisäksi puolustushankinnoissa on näin ollen arvioitava monialaisesti toimittajien luotettavuutta, hankintojen kautta syntyviä riippuvuuksia ja niiden ulko- ja turvallisuuspoliittisia ulottuvuuksia. Lisäksi hankintamenettelyn on tarkasteltava puolustushankintojen ihmisoikeusvaikutuksia, jottei Suomen turvallisuus enää vastaisuudessa nojaa epävakaisiin ja kansainvälisistä sopimuksista piittaamattomiin toimijoihin.

Kansalaislaloitteen puolustushankintojen sääntelystä allekirjoittaneet 56 145 kansalaista vaativat lainsäätäjiä ryhtymään lainvalmisteluun puolustushankintojen sääntelemiseksi sen varmistamiseksi, että parhaan vaihtoehdon määrittely puolustushankinnoista päätettäessä tapahtuu jatkossa aiempaa laajemman virkamiestyön ja poliittisen harkinnan tuloksena. Ehdokkaiden ja toimittajan soveltuvuuden arvioinnissa on huomioitava laajempi ulko- ja turvallisuuspoliittinen konteksti sekä kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ja kansainvälisen humanitaarisen oikeuden tavoitteiden toteutuminen. Lakiin tehtävät kirjaukset voisivat tulla osaksi nykyistä lakia julkisista puolustus- ja turvallisuushankinnoista (1531/2011).

Aloitteen puolesta,

Vastuuhenkilö	Pilvi Takala
Vastuuhenkilö	Jenna Jauhiainen
Asiantuntija	Jenni Ahti